

ВОЛЬНАЯ Беларусь

Тыднёвік палітычны
і літэратурны.

Умовы падпіскі:

На год.....12р. —

Напоўгода.... 7р. —

На 1 мес.... 1р. 50к.

Адрэс рэдакцыі і адміністрацыі: г. Мінск Захараўская, 18. Тэл. 776.

Перамена адрэсу 50 к.

Год выдання II.

Ніхай жыве Нізалежная Беларусь!

Зьмест № 27. Нашы месцы, Я. А—ка;
«Чы могуць быць цукроўні у нас?»—

А. Більзюкевіча; верш К. Макара; Маці, аповесць М. Горацкага; Палаючае сэрца Данкі, М. Горкага; Кроніка і інш.

№ 27. 1918 г. 4-го жніўня 1918 г. № 27.

Сталася так, што чарговы нумар «Вольнае Беларусі» спазніўся на два тыдні. Дзеля здавальнення падпісчыкаў за гэты час, заміж прапушчаных нумароў будзе час, заміж прапушчаных нумароў будзе раздавацца новая кніжка Якуба Коласа—«Сымон Музыка», ч. I, II і III. Цана кніжкі у прадажы 1 р. 50 кап.

Рэдакцыя.

Нашы месцы.

(Гістарычныя нарысы водлуг кнігі
Семенава «Россія»).

Менск.

(Глядз. № 25).

1505 г. Менск быў страшна патапочан татарамі, каторыя завесці сюды і мараваў заразу. Ні прамінула лшчэ гэтай пошэсць, як пачалася вайна з Маскоўшчынай. У 1508 г. маскоўцы аблажылі Менск і на працягу вайны страшэнна спустошылі ваколіцы места. Каб дапамагчы Менску, кароль Зыгмунд-Аугуст у 1552 г. пашырыў ранейшыя прывілеі горада, дазволіў рабіць кірмашы, падараваў Менску млын на рэчцы Случы, прымежавыя землі і лясы на тры мілі увакол горада, але ўсе гэтыя заходы мала дасягалі свае мэты. Гэтаму перашкаджалі, з аднаго боку, зацяжкія доўгія войны з Маскоўшчынай, а з другога боку — паўстаўшае унутранае безладдзе, выклікае жаданнем Польшчы пашырыць рэлігійную вунію і на Менскае ваяводства. 9-го кастрычніка 1596-го г. пастановы (ухвалы) Берасцейскага сабору былі абвешчаны ў Менску ў цэркві сьв. Мікалая біскупам Гэрмагэнам. Усе станы Менскага ваяводства стрэлі гэтую вунію з гневам і варэканнем, і калі с часам архімандрыт Менскага Увазьненскага манастыра, Паісій Сахоўскі, пачаў пашы-

раць вунію ў Менску, дык шляхта і ўсе жыхары Менскага ваяводства сабраліся ў 1611-м г. у Менску і напісалі акт, што яны з даўнейшых часоў у асобі сваіх продкаў мелі веру, хрэст, духоўных настаяцтваў і ўсе царкоўныя наказы ад константынопальскага патрыярха і што ў вольнасці і правах свае веры яны былі запэўнены ад сваіх князёў і караў літоўска-польскіх, дзеля чаго ні хочуць прымаць вуніі, а жадаюць і надалей заставацца ў паслушэнстве константынопальскаму патрыярху. Гэты акт быў падпісаны 52 асобамі з найбольш шляхецкага і удзельнага роду. Ні гледзячы на гэта, вунія стала шпарка пашырацца на Беларусь і, разумеюцца, у Менску, дзе, канец канцом, застаўся адзін толькі праваслаўны Петрапаўлаўскі мужыцкі манастыр (цяпер Катарын. сабор). Пашырэнню вуніі спрыяло, з аднаго боку, тое, што да 1720-го года вуніятам дазвалялося вызнаваць свой праваслаўны сыборт веры, а з другога боку, польскі ўрад абяцаў вуніяцкім біскупам права засядаць у сэнатцы нараўне с каталіцкімі біскупамі, міранам-жэ—займаць урадавыя пасады ў Польшчы і Літве—Беларусі. Усе гэта моцна вабіло вуніятаў, і шмат хто сярод іх пачаў пераходзіць у каталіцтва; а пачушы далей сілу, вуніяты сталі прыціскаць праваслаўных, адбіраючы ад іх цэркві і манастыры. Гэтак у Менску перш за ўсе адабралі праваслаўны Сьв.-Духаўскі манастыр, потым Вазьнесенскі манастыр быў далучан з усімі належачымі да яго землямі да Віленскага Троіцкага вуніяцкага манастыра, а пры Сьв.-Духаўскім манастыры была заложа на вуніяцкая сямінарыя, і ўсе духавенства было аддана пад загад Сьв.-Духаўскага вуніяцкага манастыра.

У пачатку XVII-го веку на Беларусі зьявіліся езуіты і за іх дапамогаю пачалося будаванне каталіцкіх касцёлаў. У Менск першы раз прыйшлі езуіты ў

1657 г. і на працягу часу с 1600—1770 г. г. у адным толькі Менску было пабудавана 11 манастыроў з вучылішчамі і езуіцкімі коллегіямі; усе гэта моцна дапамагало пашырэнню вуніі. Калі ў 1619 г. Менскі ваявода Петра Тышкевіч з Іларывонам Барановічам, намесьнік вуніяцкага мітраполіта Іосафата Рудкаго, намагаліся адабраць саборную цэркаў у Менску і пераінкодзіць пабудаванню Петрапаўлаўскага манастыра, каб тым зусім зьнішчыць праваслаўных, дык проці іх паўсталі многія асобы—кн. Януш Тышкевіч, Тодар Статкевіч, кн. Александра Агіньскі, Георг Скумін-Тышкевіч і шмат іншых. Дзеля змагання с каталіцтвам і вуніей закладаліся праваслаўныя брацтвы; у Менску іх налічвалася сем: саборнае гошпітальнае пры замковай цэркві Рождства Багародзіцы, Вакрэсенскае, Крыжаноснае, сьв. Міхала, сьв. Мікалая, сьв. Яна Ксціцеля і сьв. Ганны. Пры брацтвах меліся школы, багадзельні і друкарні; у апошніх друкаваліся творы проці вуніі. Прапаслаўная шляхта разам з другімі станами пад кіраўніцтвам братчыкаў рабілі вялікія ахвяры і будавалі праваслаўныя цэркві і манастыры, аддаючы іх пад загад Кіева-Пячорскай лаўры ці Віленскаму Сьв.-Духаўскаму брацтву, бо ў Менску праваслаўнае епархія с 1632-го г. ні існавала.

Пад час вайны маскоўскага цара Аляксея Міхалавіча с Польшчай за Украіну, Менск быў забран 1654-го г. маскоўцамі і доўга заставаўся пад маскоўскаю обладай, ператрываўшы другі раз мараваю язву. У канцы XVII-го веку, на момант паставы соймавай констытуцыі, у Менск перанес свае пасяджэнні Галоўны Літоўскі трыбунал (вышэйшая судовая інстанцыя), каторы збіраўся ў Менску кожныя два годкі на працягу дваццаці нядзель. Такім парадкам Менск пастаўлен быў нараўне з Вільняю і Навагрудкам і адтрымаў значэнне рэзідэнцыі вышэйняй інстанцыі края. Гэта значна падняло добрабыт горада, але ні на доўга. У пачатку XVIII-го веку зноў пачаўся упадак места. Ён колькі раз перажываў аблогу то з боку маскалаў, то з боку шведзаў і кожны раз пляціў пераможцам вялікія контрыбуцыі; апроч таго, Галоўны Трыбунал крыху пазьней быў пераведзен да Гродны.

Пры маскоўскай царыцы Катарыні II Менск і ўся Беларусь былі прылучаны да Маскоўшчыны. Пры далучэнні Менска і Менск. губ. да Масквы, жыхаром места Менска абвешчан быў маскоўскім ген.-аншэфам Крэчэтынавым маніфэст, на моцы каторага жыхары Менска аслабіліся ад платы акладных даходаў на 1-е студня 1795-го г. дзеля свае беднасьці.

С прилучаных да Расіі Беларускіх зямель былі ўтвораны тры намесніцтвы — Менскае, Ізяслаўскае і Брацлаўскае. Менскім намеснікам назначаны быў ген.-папучык Т. І. Тутомлін. У 1796-м г. Менскае намесніцтва было пераменавана на губэрню; таго-ж году зацверджан быў і даўнейшы герб места Менска, выябляючы ў галубым небе Божую Матку, абкружаную анеламі, спрылучэннем да яго дзяржаўнага*) герба; тагды-ж быў назначан на Менскую катэдру праваслаўны біскуп Іоу Пацемкін. У 1796 г. у Менску была адчынена рымска-каталіцкая епархія, першым біскупам каторай быў Якуб Дадэрка; пры ём папа Пій VI прыслаў у Менск мошчы сьв. Феліцыяна, каторыя і цяпер пераховываюцца ў рымска-каталіцкім Марыінскім манастыру. У 1799 г. архібіскуп Іоу пабудаву дамовую Успенскую царкаў на месцы, дзе цяпер стаіць архіерэйскі дом.

У 1805 г. быў разведзён губэрнатарскі сад, каторы завёўца цяпер гарадзкім; тагды-ж быў заложен і другі скв.р, адтрымаўшы ў 1870 г. найменне Александраскаго.

У 1812 г. Менск быў заняты французскім войскам. Гэта адбылося 26-го чэрвеня, а за два дні да гэтаго пачалося ўцёканне з Менску расійскаго чыноўніцтва. Падвлялася ў горадзі страшная суматоха: пакавалася і вывозілася скарбовае дабро, але вывезці многа ні шанцавала. Тым часам, беларускае грамадзянства заставалася спакойна на месцы і чакало французав, спадзеючыся, што французы вызваляць Беларусь с-пад маскоўскай аблады. Ні солідка, ма-быць, яму жылося пад Маскоўшчынай. Сталі гатавацца да ўрачыстай стрэчы французав. Была арганізавана часовая Рада дзеля захавання горада і спакойства жыхароў. Старшынею рады быў выбраны маршалак першаго дэпартаменту Менскаго галоўнага суда Л. Камінскі, а сябрукамі рады былі — маршалак другога дэпартаменту таго-ж суда Ходзька, менскі паветовы маршалак І. Манюшка і сябрукі мескаго магістрату. Дзякуючы старанням гэтае рады, Менск ні быў спалены, і ўсе магазыны былі захаваны цэлымі.

Маршал Даву заняў Менск 26-го чэрвеня і быў урачыста сустрэчан населеннем. Кватэру яму далі на Высокім рынку (цяпер Саборны Пляц), у памешканні каля касцёла; гэты пляц у той час быў аздоблен гмахам ратушы, іезуіцкай калегіей, вуніцкім манастыром і праваслаўным саборам. 28-го чэрвеня адбылося ўрачыстае набажэнства ў касцёлі ў падзяку за збаўленне ад расійскаго панавання.

Па думцы Напалеона, Менск меўся стаць цэнтральным пунктам для складу харчоў і зборным пунктам для нядужых і раненых салдатаў. Згодна з гэтай думкай, пачалі будаваць магазыны і склады для харчоў, а гэтак сама займалі прыватныя магазыны і памешканні. Маршал Даву зрабіў шпіталь на 200 хворых. Пад лазарэты была занята мужчынская гімназія, а так сама Катарынінская царкаў, астрог, манастыры і шмат прыватных дамоў.

У канцы лістапада французы пакінулі Менск. Большая частка людзей, трымаўшых парадок у месцы, пацекла ад страху перад расійцамі. Вярнулася расійская ўлада і абвясціла Менск у стане

*) Маскоўскаго.

часовай ваеннай аблогі. Посьля адходу французав Менск уяўляў с сабе малонаск страшэннага разбурэння. Скарбовыя установы, царквы, манастыры і касцёлы былі разграблены. Страты горада дасягалі 327000 рбл.; апрач таго, у Менску за час вайны было забіто і страцілася без весці каля 35000 чалавек. У горадзі за горадам лежалі і гнілі чалавечыя трупы; ад гніення пачалі папырацца розныя пошэсці.

У 1820 г. езуіты былі выселены із Расіі і зачынілася ў Менску езуіцкая школа, істнаваўшая з 1650 г., а ўсе маетнасці езуітаў былі забраны пад скарб. З гэтаго часу Менск стаў зноў памаленьку папраўляцца. У 1819 г. у Менску, апрач парахіальнае прыходскае школы, істнавалі пяцікласовае шляхоцкае вучылішча, сямікласавая сямінарыя, менска-магілеўская рымска-каталіцкая сямінарыя і дзявочыя пансіоны.

У 1825 г. у Менску быў пабудаван астрог — вялізны гмах, абнесены навокала каменнаю сцяною с чатырма баштамі па баках. Астрог мае выгляд замка і с пачатку так і называўся: «Пішчалінскі Замак» ад імяні яго будаўніцы Пішчалы.

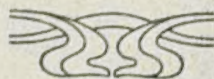
1-го снежня 1830 г., с прычыны мяцежа, Менская губэрня была абвешчана ў стане ваеннай аблогі, каторая трывала цэлы год. Усе маенткі паўстанцоў былі канфіскаваны, польскія назвы вуліц, урадавых месц і пасадаў былі скасаваны і пераменены на расійскія, а так сама урадавай мовай на Беларусі, заміж польскай, стала мова расійская. У 1840 г. была скасавана судовая чынасьць па Літоўскаму Статуту; такім чынам Беларускія дзяржаўныя законы былі прымусова заменены расійскімі законамі, мала дапамагаванымі да грамадзкага жыцця на Беларусі.

У гэтым часі із Слуцка была пераведзена праваслаўная духоўная сямінарыя, перамененая ў 1817 г. з духоўнаго вучылішча, пабудаванаго Слуцкім архымандрытам М. Панкевічам. У 1846 г. былі выданы асобнай кніжкай гістарычныя граматы і акты Менскаго ваяводства.

1862 г. у Менску адбылася маніфэстацыя, паслужыўшая пачаткам другога мяцежа. Менск зноў быў абвешчаны ў стане ваеннай аблогі, каторая трывала ўжо цэлых 8 год, аж да 1870 года. Пачалася кампанія проці паўстанцоў; іх лавілі, ссылалі, садзілі ў вастрогі і каралі смерцю, а маетнасці канфіскаваліся і адбіраліся ў скарб (казну).

(Канец будзе).

Я. Лісін.

Чы могуць быць цукроўні у нас?

Прамысловасць на Беларусі дагэтуль знаходзіцца ў досыць пачатковым развіцці. Найбольш шырай развіліся вінокурні, півавэрні і гарбарні. Большае развіццё гэтай частцы прамысловасці тлумачыцца перш-на-перш земляробным характарам гэтых прайзводцтваў, насяля — нівялікімі затратамі на абстаўнку самых хвабрык, — на ўтрыманне тэхнічнаго персоналу і другіх камэрцыйных выдаткоў і, апроч таго,

простатай самых промыслаў.

Усе гэтыя прайзводствы могуць істнаваць, як малыя прайдпрыемствы. Цукраварство на Беларусі цяпер сусім ні істнуе. Яно, як і першыя тры аддзелы прамысловасці, так сама са сусім звязаны з земляробствам, бо сыры матэрыялы для вываркі цукру — бурак — есць прадукт зямлі. У процістаўнасць вінакурнім і гарбарнім — цукраварні могуць развіцца толькі ў вялікім маштабе, у працўным разе яны ні могуць пакрыць выдаткаў на абстаўнку хвабрык і на хвабрычную гаспадарку. Пры цукраварстве, апроч хвабрыкату — цукру, астаюцца ішчэ адкіды, каторыя дарма ні прападаюць, а так чы іначай утылізуюцца. Адкідамі цукраварства есць: мутныя воды, фільтрырэснае балото, жомі кармовая патака. Мутныя воды, каторых бывае да 1000% вагі, пушчаных у дзело буракоў, ідуць на маліванне поля.

Фільтрырэснае балото ідзе на угнаиванне зямлі.

Жом — выварэнная бурачная стружка, маіць у сабе да 0.4% цукру і есць вельмі добры корм для скаціны. Гэты кштат корма дае можнасць на хвабрыках дзяржаць вялікія гурты быдла, што пазваляе угнаиваць бурачныя плянтацыі, забяспечываючы гэным хвабрычную зямлю ад спусташэння. Разам з гэтым есць можнасць у аканоміях хвабрык вясці малочную гаспадарку.

Кармовая патака, маіць у сабе каля 50% цукру і ідзе на корм скаціне, чы на вінакурні для выганкі алькаголю.

Пераходзячы да пытання аб магчымасці цукраварства у нас на Беларусі разгледзім варункі, пры якіх можа істнаваць гэта прамысловасць. У цукраварстве патрэбны матэрыялы: буракі, вапна і тапліво. Цукровы бурак — корнеплодная 2-х гадовая расьліна, для свайго ўзросту патрабуе пэўных варункаў жыцця. Клімат найлепі падходзе контынэнтальны, мокрае паветро шкодзіць паступовому ўзросту цукру ў бураках, а сусім сухое — астаўляе арганічны рост. Агульная лічба градусаў пеплаты, патрэбная для ўзросту бурака, 2400—2700° С. Час сябы — ад канца сакавіка да мая, пры гэтым тэмпература паветра ні павінна быць ніжэй 9° С. Пры сябе зямля мусіць быць вільготнай; пры ўсходзе — цёплы дождж; у перыод развіцця — халаднавата і дождж; у перыод снеласці — цёпла і суха. Пачатак копкі — канец жніўня і першая палавіна верасня.

Што датычыць зямлі, то найбольш падходзіць сугліністая, маючая ў сабе досыць гумуса і адстаяная на значную глыбіню. Для ўзросту аднаго бурака больш — менш патрэбна: азота 2.9 гр., рашчыну фосфарнаго квасу 2.84 гр. і каля 6.6 гр.

Другім патрэбным матэрыялам у цукраварстве есць вапна. Дастаюць яе на хвабрыках выпалкай вапнянаго каменя. Агульны расход вапны 2-3% вагі перапрабляемых буракоў. Як тапліво на цукроўнях ужываюць: каменны вугаль, буры вугаль, антрацыт і дровы. Каменнаго вугля выходзе 6,12% перапрабляемых буракоў.

Гледзячы на вышэй зазначанае, мы відзім, што пытанне аб магчымасці цукраварства на Беларусі можа быць сусім звязана з ўзростам буракоў у нас. Дзеля таго, што варункі жыцця цукровых буракоў адпаведаюць кліматычным і грунтовым варункам Беларусі, — значыць, і

пытанне аб цукровай прамысловасці у нас развязаецца. Трэба толькі ураду Беларускаму даць тыя ці іншыя палегкі земляробам, каторыя будуць садзіць цукровыя буракі, дык хутка посяля вайны могуць пачаць будавацца цукраварні.

Хімік А. Більдзюкевіч.

г. Радашковіч. 3-1-1918 г.

Гэй, разлетаіцеся, хмары кудлатыя,
Сонцо зазьяне ніхай!
Золатам ясным праменні багатыя

Усьцельюць задуманы гаі!

Усюды пачнецца, як казка чароунная,
Жыццё і радасць зямлі,
Песня казулькаў—жучочкаў без-
моуная,

Што пазаснуушы былі.

Усе ажыве, заіграе, закруціцца

У працы вясёлай сваёй;

Што абамлело і тое ачуціцца,

Кінуушы мертвы спакой.

Люд, як мурашкі, раем заклапоціцца,

Працай вакол загрыміць;

Ланцуг разарваны пад ногі пакоціцца,

Больш каб яго ні шчаміць.

Уціску бывалаго ценжар запомніцца,
Воля сьлязу абмахне;
Панскую ніку пакіне наемніца
І жыць гаспадыней пачне.

Досыць ахвяраў на мэты ні родныя,

Годзі пакорай хварэць!

Гэй, падымайцеся людзі свабодныя,

Час ужо долю нам мець!

Хіба-ж трывогі вялікай ні чуеце—

Грому радзімых звайноў?!

Хіба вы родных зусім ні шануеце

Весак... лясоў... курганноў?!

Крауцоў Макар.

М а ц і .

Пачувала, што падыйшоў-тыкі яе страшны час.

І дужа было сорамна, што ўсе будуць ведаць, што з дзяўчынаю так трапілася. А дагэтуль так-сяк хавалася: аборамаі уклучывала сябе, у мазню ні хадзіла, скакала, шыбка бегала, важкое паднімала.

Хатнія свае можа быць і ведалі. Нічога ні казалі, а як слова дамекаліся, ці зналі.

А ўсе спадзевалася, што ніхто нічога ні прыкмеціў.

На яго-ж і забылася саўсім. Толькі іншы раз, калі пад грудзмі новае стварэнне стукало, успамінала тую пару.

Было пасля святаў калядных, калі што два на вечарушкі гуляць збіраліся. Па праудзі, дык ні натта і весела там. Ні якаяй добрай гульні. Хлопцы у карты гуляюць, а дзеўкі стаяць ці сідзяць. Хаця-ж бы сыпелі якое-што.

Хлопцы дурныя: гуляць, гаманіць спакойна, скамарохаў ваняць, танок вадзіць—дык ні хочуць. Во, каб ім толькі дурное паказаць, вырабіцца. А як збаламуціў, то і адхінуўся, слова ні скажыць, з-за картаў ні выходзе.

Лічылі яе за ціхоньку. І ў тэй раз, як усягды, болей за другіх маучала і ціха сядзела. Як пачалі расхадзіцца, хлопцы за свае: схопіць і валочуць па кутках. Крык, квіл і сьмех. Ён шчэ у вечары жартліва чапіўся да яе. Цяпер у сенах змацаў, але вырвалася. Тады ўжо, як дамоў ішла, на вуліцы злавіў і клячыць пачаў. Ізноў вырвалася ды уцекаць.

Ён усьлед. Бегла, бегла... пасля доугай седні разгулялася. Далей—німа куды уцекаць, а бяжыць ад яго, полы падхапіўшы, і сьмяецца. Шугнула, дурпотка, пад суседскую павець, а гдзе сено. Злавіў там яе і паваліў на сено.

Усе сьмяялася ціхоня, жартувала, адбівалася, а ні ведала таго, што нішчасьце раптам дзеіцца, а злашчы гаткае. Так і выйшло зьнецяйку.

І толькі цяпер ужо, калі чула трэпыханне салодкае і страшнаватае, больна-салодкае, цяпер успамінала, чаго ён нарабіў тады ёй. Хвостку падраў, пальцы зламаў. Ні агоўталася. Шчупануўся малышка і сам: цалаваць пачаў, мілаваць, угаварываць, каб ні плакала.

Да хаты, як бацька родны, праваджаў. Прабачэння, дурны, прасіў. А можа прытвараўся?

— «Каб цябе радзімец забіў! Каб ты проклят быў! За дзявочую долю маю, за жарты ніпрыгожыя. Каб-жа і табе болей найвялікшая от за тое, што так больна-прыемна таўханець мне пад грудзмі і заціхне. Гэта-ж і тваё, цябе проклятаго... А ўсё роўна, цалавала-б цябе, прытуліла б да сябе, каб пачуў, як яно, нашае любоўнае, шчунаком стукіць...»

Ад самаго рання яна ведала, што сяння канец. Ціха я арабілася, спакойная. Трывала пакорна, дужа пакорна. Ад боді зубы сьцісківала. Дайжа са ўсімі сьмяялася. Выгляд

сьмяеўся, а пад ім хавалася душа задумная, ціха-пакорная.

Да калыскі падходзіла, доуга-доуга дзівілася на дзіцёначка нявесткінаго.

— «І што яго матка жалеіць так, кукобіць? Ці забіла б-то яго, каб прымусілі? Ой, не! Які-ж ён маленечкі, слабенькі ды пухлінкі. Капошыцца... Таго, мусі, яно любіць, што любоўнае і сваё саромліва-кроўнае. Ягонае. Ад яго. І чуціцца, як было больна-салодка тады. Да сябе прытуліць, і робіцца, як тады...»

Вечар сунуўся. Пачало ўсё горай худа рабіцца. Пазнала, што пачынаіцца. Спужалася. А потым стала спакойна і цвёрда, як камень.

Вот так-тыкі хіба доля яе—у дзявоцтві маткаю быць.

Цэлае лецячко, як вол, працавала, рабіла ўсё, цяжкое самае, каб сорама таго мінаваць, дык не. Ні разгібалася, па паўсотні снапоў узапор на постаці нажынала—а нічога. На сілу ўзьнімалася вязьмо круціць, сіняя, быццам мярцвец—і ні памагло. Нібы-то ніумысьля пасьлізнулася с палка у лязні і на памост больна зьвалілася,—ні згубіла палюбоўнаго...

Як толькі тады ні папалася: прыкмеціла матка, што на целі у дзявочыны палосы сінія. Неяк Бог засьцярог, і нічога матка ні спыталася.

Плакаць пачынала, грашыць Навышняму. Малілася «Памажы, калі грэх мне у тым! Ні папусьці, раз дзе яні дазволена. Ні хацела-ж я. Абмахнулася тады, нявалі. Памажы, каб ніхто ні даведаўся. Бо дз пачну. На цэркву брахаць, на абразы, на сь ж бацька абабле до сьмерці, с хаты мяне мяне у сьлязох сваіх утопіць. Браты, грызунь. Людзі засьмяюць мяне, бедн мяне...»

І хаця галавою аб комін на і залезшы, падскаківала ды аб зям хаву Бог...

...Прайшло лецячко. Каб і ся,—а Божа-ж мой, што-б б можа?.. Хто іх ведае?

І во—канец. Сыціхла,

Змрокам ужо, калі па ха-глуха косьці ламаць, шла, нэрвова дырганула і пасыпала буйнай сосяю,

У хаці нікога ні б сагнулася—яе ні бачыў цёмны вечар.

Восень...

Канаплі пабраты наплянішчы чарнеіць ры цёмныя, сівыя не

джык, ні мокры сьнег з ветрам панясе. Шуміць ігруша на мяжы за гумном. Усе цямней.

Выйшла за стог дзячына і прыстоіла, ніслухмянай галавою разважаючы. Хлеба укусіла і задумалася.

Вот зараз і зімуха. Праляцелі журавы і гусі, ні крукаюць, ні крычаць высока у небе. Лісты з грушы сыплюцца. Плачэ надвор'е пахмурнае. Восень.

— Тоук!

— Ой, о-о-о,—застагнала, нема закохала. Хлеб, соллю пасыпаны, з рук пакапіўся. Так больна, нібы ножыкам па жывому мясу рэзнуло. Здавалася, што косьці разломюцца, цёла жыўцом с касьцямі і жыламі разарвецца.

Пеканець разам, як агонь. Войстрым, колкім па цёлу глыбока пабяжыць, аж мароз па скуры. Як сярпом тупым па пальцу зьнецайку; абухом ці каменем, ці полкаю глуха, са усей сілы, да крыві, да сіняго ударыць. Больна!..

— О, Мамачка Навышняя,—скрозь сьлёзы гарачыя с палягчэннем выстагнула дзячына і з нудою жудаснаю ад думкі, што яшчэ лапанець. А пабялела ўся, як папера, і цямяная разам стала; як у старой абліччо зморшчылася, валасы на віскох мокрыя прыліпілі.

Падняла хлеб, ад зямлі абчысьціла, укусіла разок. Пясочак захрумсьнеў на зубох. Горкім і сухім хлеб ей быў. А сыпінку ломіць, ломіць і круціць. Ні можна выявіць, што-ж гэта такое і якое яно, і як пачынаецца, як канчаецца? Толькі ўдыхайць, каб лягчэй знасіць. Сагнулася, падкасала полы і пайшла за гумно да пуні, дзе саломна зложэна пасля маляцьбы.

— Зь-зь-зьуу,—зьвінелі былінкі. Чорная хмара зрабіла цемнянь, як ноч, дожджык дробна закурўся здалёку па зьлёнай руці. А ёй душна. Німа калі апомніцца, падумаць.—«Тоук, тоук, тоук»,—і бальней ды бальней.

Давалаклася да пуні. Лі сьцёпкі, дзе дровы і вулі старыя зложаны, на салому павалілася, на мягкае: лягчэй, здаецца.—Оо,—ўздыхнула каротка.

— А, Божэчка, зьлітуйся!—імпатна крыкнула ды зноў застагнала. Вострае прайшло і зноў пачало ныць, ламаць ціха, тупа, безупынна. Падалося, скранулося.

— «Ніхай ідуць, ніхай чуюць»—думала ўжо дзеванька пакідала пры сабе спадзеваньне ната слабае, што родзіць, пачуюць.

А Матка Божая у дзявоцтві Сына радзіла,—мімавоказала.

тоук, тоук!—хадчэй, буйней, больна, мляўка чніла, як раз, даўно тое было, у маленстве, што дзеўцы лягчэй радзіць, бо Матцітві. І пачала маліцца ёй:

— Ніхай барджэй: ні можна тры-

чо, стукало, ныло, хадзіло.

дзячына. Яснасьць думкі стра-

а. страе шумаціць.

ліла шубейку. Зьбіла хвустку.

ому глыбей, ямачку вылежа-

на перад і на сыпінку. Ла-

зукі ламала. Галаву дало-

А баліць і ломіць. Зма-

Пачула, што падбіраецца інька.

Кака, абкруцілася.

жы. Яшчэ трошку, яш-

І астаноўка. Струпеха.

— падумала тужліва:

— «Цётка-ж так памёрла. А што і з ім будзе, нівідомым? Як яно?»

І вот знойдуць пасіневаю, адубеўшую, у крыві, нічыстую.

— Рату...!!!—нічалавецкім выкам крыкнула і на момэнт памёрла.

І дзіцё скаўзнуло на салому, піснуло.

Сабрала сілы, сама перабабіла. Зьдзела кохту і ўкруціла яго. Потым салому крывяную вынесла на дожджык і ў гразь утаптала, а тут накідала саломкі сьвежае.

Пастаяла на дварэ ў цемні пад дажджом і адтуль пайшла пад стрэху на салому, у цёплую, зацішную, мяккую ямачку, што высідзела родзючы.

Села там ужо з ім, сваім дзіцёначкам, села і пачула, што сіл саўсім арэшлася.

— «Вот і радзіла... Ведаю. Ніхто ні памог, ні сказаў, як трэба што. Царыца Нябесная адна памагла. Лёгка радзіла: другія па дню мучаюцца».

І ёй паманілося ўздумаць тых болі, якія толькі што перамагла. І ні ўспомніла. Ні можна выявіць боль адбіткам перажылага, перачулага.

Са стрэх аднатонна, смутна цурчэло. За сьцёнамі шугаў вечар.

Ісьці трэба.

І ні йшлося. Сядзела-б тут без канца. Толькі штосьці халаднавата робіцца.—Ур...—ніумысьля лягнула зубамі. Падбародак сударжна закалаціўся. Не пачало трэсьці.

І, трасучыся, вынімала дзіцёначка спалы, клала на салому, каб паглядзець, дзевачка ці хлопчык, ізноў паглядзець. Яно лежало ў кохці вірухомае, як здохлы хрушч. І матка трывожна схапілася, ці жывое—то яно?

Разгарнула кохту. Дзіцёначык дрыгнуў ножкамі і ручкамі і пікнуў, як камар, пасілу сабраўшы духу і жаласна жаласна.

Заўважыла, што дзевачка. І горка было, што дачушка яе першая ляжыць голая, зморшчаная, толькі што жывая, і ні можна з ёю паказаньня. Распіліла кашулю, грудзі дастала і дала дзіцёначку ссаць. Ён безсільна імкнуў раз і адваліўся. Прытуліла яго да сябе, пачуўшы ад таго цмокання саладзёную прыемнасьць.

І туліла, прыціскала ішчэ і ішчэ.

Хавала ад самой сябе сорам свой, што туліць яго, каб пачуваць у жылых гатую салодкасьць, мляўкую шчакатлівасьць, так падобную да тэй, што была ў калядны вечар на суседзім сені. Калі грэх тады, значэ грэх і цяпер.

Трасло ўсё дужэй; трываласьць губілася. Трэба рабіць нейкі канец. Позна. Дома ніхто ні ведае, а гдзе яна.

Адняла яго і на салому кінула. У цемні раздзівіць ні магла, якое яно.

Схапіла рукою за галоўку і зжала роцік і посік. Трэпыхнуўся дзіцёначык. І пачула, што пад далоняю угнаіцца яго цемячко, мяккое, быццам цёла.

— Што робіш?—у сябе спыталася без слоў і раптам рукі адарвала і застыгла ў страсі. Толькі сэрца буйна стукало, і ўся яна калапілася.

Дрыжачымі рукамі завінула зноў у кохту. У палу ўзяла, прытуліла да грудзей. Па ўсяму цёлу пабегла прыемнасьць падобная на тую, што бывае акалеламу, даўно німытаму цёлу ад гарачага шаўковага вёніка на полку ў лазні.

Устала і пайшла.

Пайшла па гароду лі ігрушы, што дрыжала лісьцікамі пад дробнымі каплямі дожджу. Пайшла па зацяценьню да вуліцы.

Сьвятло гарэло па хатах, як звычайна. І ўсім людзям быў вечар звычайны.

Далелася да паповага двара. Пад страхом пайшла, як злодзей, пад вакно, гдзе фіранкі бялеліся. Ціха. Сабалі ні гаюкаюць. Толькі, часінаю, шугае сабе венай сьвідзены.

Страх, каб хто ні пайшоў. Німа сілы забавіць стукаі сэрца вялікі. Пайшла да ганак, шэпчучы: «Цару Нябесны! Прыйдзі і усяліся у нас і ачысьці нас ад скверны усякае». І малілася горача, каб добра ўсе скончыць ёй.

Палажыла яго на прыступачны пад парогам. Шпарка адбегла, прыслухалася—нікога. Толькі у папоўскіх вокнах металіся на сьвятле людскія постаці. Зноў падбегла і пачала класьць на яго крыжыкі дробненькімі махамі.

Цераз вуліцу, у хаці у дзякавых ці у каго іншаго, бразнулі дзьверы. Нехта выйшаў на вуліцу, загаманіў у пямяноці грубым голасам:

— Уху-ху... Цёмнінька. Настае зіма лютая. Хадзі барджэй, кум.

Яна перш акамянела над грахам сваім. А потым, як той змоўк і некуды зашлепаў па гразі, пыхнула, як кошка, і падбегла па гароды пад гумны.

Прабегла троху і ні магла больш, так пад сэрцам клевава. А рукі, як лішнія, пустыя без яго. І у цяжкай роспачы пацягнулася да бацькавай хаты.

— «Ніхай будзе, што будзе».

Пад грудзі падкаціўся камок. У горлі зрабілася горка, з воч паліліся сьлёзы. Горкая крыўда на ўсіх, на будаванне жыццёвае, на таго, хто пакой дзявочы адабраў, апанавала яе.

Прысела на пыпачкі, утупіла голаў у калені і заплакала. І чым больш плакала, тым гартэй і гартэй. Плечы дыгаліся, трасьліся; галава схілілася. Балело і выло ўсё. Трудна падняцца, ісьці ні суздолее. Там, дзе раней толькі клевава, цяпер нісьцярпіма балело. Жадалося легчы і лежаць. Млосна, у галаве вядзень, дрэнна.

Валочучы ногі, дайшла да двара і у хату зірнула скрозь вакно. Відаць, там павячэралі і спаць распаўзліся. На койцы лежаў пад дзяругаю бацька. На палу, лі дзяцей, доргала нагою за пачопку нявестка, малага калышучы. Матка дамывала міскі, гаршкі і дожкі.

Дзяўчына ўзялася за клямку. Дзьверы былі ні зачынены. Яна заперла іх і сабраўшы ўсю сілу, у хвустку ўкруціўшыся, добра вайшла ў хату.

— Што ты позна так?—спыталася матка, галавы ад місак ні ўзьнімаючы.—Бяры крупеню на загвечі. Бульба драгая акалела, ні смажна.

— Ні хачу крупені, а бульбы зьём, — звычайным тонам казала дачка і, засьцінучы, каб тая ні разгледзіла яе, ўзяла міску і села на зэдлік задам да хаты. Зрабіла дзеля віду, што есьць. А пельо балело; жадала найбарджэй дабрацца да цёплага. У році было горка і суха.

Матка выгаварывала, што пайшла яна, нічога нікому ні сказаўшы, цэлы вечыр прагуляла. Трэба-ж было пчыбулю напізаць; бацькіну жалетку зашыць, новую хвустачку абрубіць.

Яна нібы моўчкі ела. Пацягнулася да люстэрчкі на сьцяне. Дастала і шчэ больш ад хаты адварнулася. Нахілілася, паглядзела... Аж страшна зрабілася: такое-ж нізанамае, змучанае, з вачамі мутнымі, зірнула на яе нешта, да дзяўчыны падобнае.

І так за астатні час схудзела і зьбялела. А была-ж калісь поўная, з вачмі шэрымі, круглымі і вялікімі пад карымі бровамі; з румянымі, пухлымі вустамі; высокагрудая, с паукруглымі, дэлікатнымі, грэшнымі ніжнімі павечкамі. Цяпер шчокі зьбялелі, вочкі запалі. Каса закасмацілася на пакатых плечах. А кашуля была вышываная. Рукавы да локця падкасаны, голыя рукі спагады просюць за красу сваю. Пылічкі вышыты: падкоўкі з гурны чорнай і чырвонай.

На абразы пераксілася.

Ногі дрынкалі, а думка была аб тым, каб ні зваліцца і аб тым ішчэ, ці знайшлі ўжо дзіцёначка.

Палезла на печ. Падаслала лі коміну сьвітачку і легла. Балазе бацька ні на печы сьняня.

Сагрэлася і выцягнулася аслабелая. Прытулілася да пель-

лага коміна. Пашкадавала сябе, але трохачку прытворна, бо ясна радасьць выбівалася што ад сораму такі добра выскачыла. І ўжо думала: ну, чаго раней так баялася, што дазнаюцца?

І ўсю бяду сваю, ад пачатку да канца, на новаму абдумала.

Выехаў у сьвет хлапец зара посьля таго. Рада была, што з воч далоў,—адна тут ведае. Што-ж, мусі забыўся на ўсё; і на яе. Даў веры, што так абышлося. І ні ведае, што бацькам зрабіўся. Ні змагла тады сораму, ні прызналася. А чаго? Ну, арадзіла: ну, у дзеуках. Ці каб круг наложу з ім абышла, дык-ба іншая зрабілася? Не. І радзіла-б так, і насіла-б так. Устану' вот, стану сирод хаты і крыкну, каб ўскочылі ўсе і пачулі: слухайце і што хочэце рабіце—арадзіла я, дзеўка! Схопіць бацька за касу і кінец на зямлю, пачопчыць нагамі і выпхне с хаты. Матка загалосіць ды за розум схопіцца: маучы, бацька, пахаваем справу. Знайдуць яе палстрахою, застрашучы, каб маучала, дапытваюцца, дзе палажыла. У саду, пад малінаю, ямку выкапаюць. А матка сумленная, ішчэ й крыжык на шыю пачэпіць, імя наложыць. Ні трэба! Ні хачу! грэх вялікі! Мой дзіцёначык: вынасіла, выбалела...

А можа той, бацька малады, са сьвету верніцца: ўспомніць гулюшкі свае; палюбіць яе ні жартуючы, а як сабе; дзіцёначка свайго пашкадуіць... ды й ажэніцца.

Будзем жыць і працаваць, палавацца і спаць—ўсё набач і з ім. Падрасьце дзяўчыначка, у чырвоным плаціку да цэрквы панясём,—я стамлюся, ён панясе; ён заморыцца, я паднясу. І будуць вочкі ў мае дачушкі галубенькія, а валасы русінькія, і нос такі, як у яго, у бацькі.

Але шчучынулася, што нічога таго німа і ні будзе. І дзівіла, ды прыпомніць ні магла, чаго толькі што веселей была.

І рантам ськеміла, як маланкай асьвяціло, што пакінула там у кохці сваёй, а на кохці ў папавых даведаюцца, чый...

Клопат ахапіў яе і заварочаў на печы. Трэба бежы. Можэ ні ўзялі. Трэба кохту ратуваць.

У хаці спалі. Нявестка, зазвычай, падсвітывала, а бацька хрыпеў. Цёмна, цёмна было прайсці па хаці, толькі вокны асьвёлі, а вецяр за сьцяною ўсё шугаў.

Згрэбла нейкія анучы. Сьціскаючы зубы ад болю, піхенька паднялася і нічутна зьлезла. Знайшла вяртатку і атопкі пад лаўкаю. Ні дыхала, на пыпачках дзьверы адчыніла і шуснула ў сьніпы.

Пайшла скрозь сад.

Жудка было аднаў сирод чорнай нямоты. Шумелі дрэвы. Холад налетаў і абдаваў усю, разгарнаў полы.

Папоўская хата. Сьпяць. Вокны цёмны. Нідзе ані гука. Усё спіць.

Дзяўчына малітвы шэптала,—так, што пападаў. І с «Цару Нябесны» перахадаіла на канец «Верую» у сходных словах.

Падходзіла да ганак асьцярожна і цікава: ці ляжыць?

І саўсім блізка убачыла, што яно чэрнеіцца.

Нагнулася. Калыхаўся канец кохты. Дзіцёначык ні шавеліцца. Схапіла яго і пачула, што цяпер ён цвярдзей.

Кохту разгарнула: ён быў мёртвы. Лежаў дробненькі, як кацяне сьляное.

Быццым пакінула да парм разуменне поўнае ўсё, што дзіціца. Узяла яго і, як бы мімаволі, ні думачы, пайшла у канец села да рэчкі.

Ідучы лі Мэндэлавай кузьні, так сама мімаходам і спакойна нагнулася і канец зьлезла над «бабаю», дзе шыны на каткі насаджваюць, ўзяла. Пасылінулася, айнула ад болю у баку, зьлезам падпёрлася. Да рэчкі дайшла і села на дубовы пенёк. Жыла мімаволі. Ахвота спаць. Ды й нара. Яна больш разгарнула мёртвага дзіцінка і прытулілася шчакою да яго. Халодзен быў, як парасё, абваронае, абкубленае і скалеленае. Прытулялася аднаў і другой шчакою, грэючы, яго. Сядзела

доуга, візка схіліўшыся. А вочы—іёноу мокры, у горлі горка і песна. Сьлёзы халодныя, буйныя пацяклі.

Сядзела, часу ні ведала.

Усхалілася ад трасцы. Зубы ляскалі. Іёноу прытуляла і хныкала, хныкала.

Стогнучы, трасучыся, выплела с касы уступку, да зялёна прычапіла, а другім канцом—за лапшу дзіцёначка, і як шаленая, цалаваць пачала. У лобік, у вочы, у носік, адылі і у ручачку.

А у думках пралетало, што ён нічысты, што ён брудны. А жадалася цалаваць без меры. Прыемна было туліць да сябе.

Тры разы пераксціла, кажучы:

— Во ймя Алца і Сына і Сьвятога Духа—маладзёнец Марыя.

Сама сабе дзівавала, што прамовіла: Марыя. Чаму? Мо' што Маці Божая—Марыя?

Потым астатні раз найкрасцей, найдужэй прытуліла, найглыбей пацалаваўшы, адарвалася. Завінула і яго і шыну зялёную у каравыя авучы, абвізала зверху кохтаю і падыйшла на беразі да самае вяды.

Мутная, белаватая, дажджавая вада восені рынула ўподемку, калыхаючы пруточкі лазін, што тырчэлі з яе.

Ішчэ раз, ішчэ раз, каб больш ні прытуляць, прытуліла, да губ прыціснула, ірэзнула угору, выш галавы, і кінула.

— Плёсь!

Паплыло і патануло.

Стогнучы і зубамі малоцучы, згорбленая, плелася да хаты.

То малілася, то зьбівалася, а сьлёзы высыхалі.

Нічутна у хату увайшла, распранулася.

— Ці ты, Алесь?—скрозь сон запыталася матка:—падай вады; казада я нявехні: ні саці так бульбу... Асьмягаю. Знайшла карэц і вады зачэрпнула, аде, даючы і шукаючы у цямноці маткіну руку, насілу на нагах была.

Даткнуўшыся карцом да маткі, ні магла саўладаць з рукою: карэц бразнуўся, вада палілася, а сама кінулася да лаўкі.

— Даш, як беерукая,—сярдзіта ўстала матка, намацала карэц і пашла па ваду.

Алесь-ж, церпучы на усю сілу, супакоідаць аднак і успаўзла да коміна. Рынулася на цёплае.

Расстумачыць ні магла, што у ёй цяпер: а ці радасьць, глыбока пахаваная ад сумленьня свайго; а ці гора, што німа каго цалаваць; а ці каханне злосьнае да таго, што мужам зрабіўся ёй; а ці проста нейкая прыемнасьць цела ў спакоі?

А там, адкуль сыпаўся дожджык і вецяр шугаў, а дзе чорна і цёмна было,—адтуль, мусі, ні было цікавасьці: родзіць у нізу баба, ай дзеўка нівенчаная?

Рух матары... Перапаўзаньне... і усе.

Заснула Алесь і стагнала: кідалася за ім у мутную ваду.

XII-1916 г. Гжацк.

М. Горэцкі.

М. Горкі.

Апаведанне старой Ізэргіль.

Палаючае сэрца Данкі.

З мора падымалася хмара чорная, цяжкая, грубых рысаў, падобная да лануга гор. Яна паузла ў стэп. Ад яе верху адрываліся кускі воблакоў, нясьліся ўперад і гасілі зоркі адну за другой. Моро шумело. Далека ў стэпу выла сабака. Паветро напуналося нейкім дзіўным пахам, дражніўшым нервы. Ад воблакоў падалі на зямлю густыя цені і паузылі па ёй, паузылі, зьнікалі, зьяўляліся зноў. Месяц згас, на яго месцы засталася толькі мутная, белая пляма ды і яна часамі закрывалася сівымі кавалкамі воблака і ў стэпнай далі, цяпер ужо чорнай і страшнай, як бы прытаіўшай і схаваўшай у сабе штосьці, загараліся маленькія сінія агні.

То там, то сям яны на хвілю зьяўляліся і гасілі, як бы некалькі людзей, разсыпаўшыся па стэпу далека адзін ад другога, шукалі чагось-то, засьвечваючы сернікі, каторыя вецяр зараз жа гасіў. Гэта былі ната дзіўныя, сінія языкі агню, гаворучыя аб чымсь казацкім.

— Бачыш ты іскры?—запыталася у мяне старая Ізэргіль.

— Вось тыя, сінія?—паказуючы на стэп, сказаў я.

— Сінія? Так... гэта яны. Значыцца, усе ж ткі летаюць! Ну-ну... Я ўжо больш іх ні бачу. Ні магу я цяпер многа бачыць.

— Адкуль гэтыя іскры?—спытаў я старую.

Я чуў некалісь с чаго гэтыя іскры, але мне хацелася паслухаць, што будзе аб гэтым баяць старая Ізэргіль.

— Гэтыя іскры ад палаючага сэрца Данкі. Было на сьвечці сэрці, якое адзін раз загаралася агнем. І вось ад яго гэтыя іскры. Я раскажу табе аб гэтым. Старая казка. Старое ўсе, старое... Бачыш ты, колькі ў мінуўшчыні усяго? А цяпер вось німа ні дзею, ні людзей, ні казак гэтых, якія ў мінуўшчыні былі... Чаму? Ну, скажы? Ні скажыш? Што ты ведаеш? Што вы ўсе, маладыя, ведаеце? Эх-эх! Пазіралі-б у мінуўшчыну пільна, там усе адгадкі знойдуцца... А вы ні пазіраеце і дзеля таго ні умеце жыць. Ці я ні бачу жыцця? Ох, усе бачу, хоць вочы старыя. І бачу я, што ні жывуць людзі, а ўсе прымерваюцца, прымерваюцца і аддаюць дзеля гэтага ўсе свае жыцце. І калі абкрадуць самі сябе, страціўшы час, пачынаюць нарэкаць на сваю долю... Пры чым тут доля? Кожны сам сабе доля! Уселякіх людзей цяпер я бачу,

а вось сільных—німа! Дзе-ж яны? І прыгожых робіцца ўсе менш...

Старая задумалася аб тым, куды падзеліся сільныя і прыгожыя людзі і, думаючы, аглядала цемны стэп, як бы шукаючы у ём адказу.

І пачала яна разказываць:

— Жылі ў мінуўшчыну на зямлі адны людзі, дзе, ні ведаю. Ведаю толькі, што вялікі ніпраходны лес абвіваў с трох бакоў табары гэтых людзей, а с чацьвертаго быў стэп. Гэта былі вяселья, сільныя і адважныя людзі, ні шмат вымагаючы ад жыцця. І вось прыйшла для іх цяжкая пара: надыйшло аднекуль чужое племя і прагнало іх у глыб лесу. Там былі балоты і цьма, і так густа пераплялося галле, што праз яго ні відаць было неба, і праменні сонца ледзь маглі прабіць сабе дарогу да балот між гушчу лістоў... А калі праменні яго падалі на ваду балот, тады падымаўся такі смарод, што ад гэтаго людзі гінулі адзін за другім. Пачалі тады плакаць жанкі і дзеці гэтаго племяні, а бацькоў агарнула дума глыбокая, поўная нуды. Трэба было выйсці з гэтаго лесу, а для гэтаго было толькі дзьве дарогі. адна назад, дзе сільныя і злосьныя ворагі, другая—ўперад, там стаялі велькалюды-дрэвы, моцна абняўшы адзін другога магутным галлем і апусьціўшы свае вуздаватыя каранні глыбока ў ліпкае балото. Гэтыя дрэвы стаялі, як каменныя—ціха, ніпарушна, днём у шэрым змроку, а вечарамі, калі загараліся агне, ішчэ цясьней сходзіліся каля тых людзей. І заўсёды, у ночы і ў дзень, каля тых людзей быў круг моцнай цьмы, каторы як бы збіраўся разціснуць іх, прывыкшых да стэпнага прастору і сьвету. А ішчэ страшней было тады, калі вецяр біў па верху дрэў і увесь лес глуха гудзеў, як бы пагражаў і пугаў турную песьню тым людзям, што схаваўліся ў ім ад ворагаў. Гэта былі ўсе-ж ткі сільныя людзі і маглі-б яны ісьці, біцца на сьмерць с тымі, што перамаглі некалісь іх, але яны мелі заветы і калі-б яны памерлі, то згінулі-б з імі з жыцця і заветы тыя. І вось чаму яны сядзелі і думалі ў доўгія ночы, пад глухі шум лесу, у атручаным смародзі балот. Яны сядзелі, а цені ад агнеў скакалі кругом іх, у безмоўнай гульні, і ўсім здавалася, што гэта ні цені скачуць, а злыя духі лесу і балот, Людзі ўсе сядзелі і думалі... Нішто—ні праца, ні кабыты ні марнуюць так цела і душы людзей, як сумныя думкі, што сэрца ссуць, як гадзі. І паслабелі ад дум людзі... Страх нарадзіўся сярод іх, скаваў іх моцныя рукі. Жах спарадзілі кабыты сваімі стогнамі над цэламі памершых ад смароду і над доляй,—укуталі страхам жывых і трусьлівыя словы сталі чутны ў лесі, с пачатку ні-

сьмелыя і ціхія, а пасля ўсе мацнейшыя і мацнейшыя. Хацелі нават ісьці да ворагаў, каб прынясьці ім у дар сябе і волю сваю. Напалоханыя сьмерцю, яны больш ні баяліся паднявольнага жыцця... Але тут з'явіўся Данко і выбавіў усіх — адзін...

Відаць, што старая часта гаварыла аб палаючым сэрцы Данкі: словы ліліся доўгімі, гладкімі стужкамі; яна баяла, як бы сьпеваючы, і голас яе, глухі і скрыпучы, ясна рысаваў перада мной шум таго лесу, сярод каторага паміралі ад атручанага паветра балотаў нішчасныя загнаныя людзі.

— Данко быў адзін з тых людзей, малады, прыгожы... Прыгожыя зауседы адважныя. І вось ён гаворыў ім, сваім сябром:

«— Ні зьвярнуць каменя з пуціны думкаю. Хто нічога ні робіць, з тым нічога ні зробіцца. Што мы трацім сілы на думку і нуду? Уставайце, пойдзем у лес і прыйдзем яго наскрозь, бо мае-ж і ён канец, як і ўсе на сьвеці яго мае! Хадзем, гэі!»

Паглядзелі на яго людзі і убачылі, што ён лепшы ад іх усіх; у вачах яго зьяляў гэтулькі моцы і жывога агню.

«— Вядзі ты нас!» — казалі яны.

І ён павёў...

Старая памаучала і глянула ў стэп, дзе раз-по-раз гусьцела цьмя. Іскры палаючага сэрца Данкі загараліся дзесь далёка і здаваліся сінімі кветкамі, разьвіташымі на адзін момант.

Павёў іх Данко. Дружна ўсе пайшлі за ім, бо верылі ў яго. Цяжкая гэта была пуціна! Было цёмна і на кожным кроку балота раззяўляло сваю гнілую ляпу, каб схіпіць аднаго з тых людзей, а дрэвы заступалі дарогу магутнаю сыяной. Перавіліся галіны іх між сабою, як гадзюкі, працягнуліся ўсюды карэнні, і кожны крок шмат каштаваў поту і крыві тым людзям. Доўга ішлі яны. Усе больш гусьцеў лес, усе менш было сілы!... І вось, пачалі яны нарэзкаць на Данку, што дарэмна ён, малады і ніпрактичны, павёў іх некудысь. А ён ішоў уперадзі іх і быў сільны і сьветлы...

Адзін раз разгулялася бура над лесам і зашапталі дрэвы глуха і грымотна. І зрабілася ў лесі так цёмна, як бы пазьбіраліся ў ён адразу ўсе ночкі, колькі іх было на сьвеці з тае пары, як ён нарадзіўся. Ішлі маленькія людзі паміж вялікіх дрэваў і ў грымотным шумі малаанак ішлі яны, і, калышучыся, велькалюдны-дрэвы скрозь пелі—гудзелі злосныя песьні, а маланкі, летаючы па-над верхамі лесу, асьветлялі яго на хвіліку сінім халодным агнём і зьнікалі так-жа хутка, як і зьяўляліся, палахаючы людзей. А дрэвы, асьвечаныя халодным агнём малаанак, здаваліся жывымі, працягвалі яны за людзьмі, ўходзячымі ад палону цьмы, свае закарэлыя доўгія рукі, сплетаючы з іх густую сетку, як-бы жадаючы затрымаць тых людзей.

А з мроку лесу глядзела на ідучых нешта страшнае, цёмнае і халоднае. Гэта была трудная пуціна, і людзі змардованыя аслабелі духам. Але яны ні хацелі прызнацца сабе ў сваёй слабасьці і ў гневі і злосьці накінуліся на Данку, чалавека, каторы ішоў уперадзі іх. І пачалі яны нарэзкаць на яго, што ні умеў кіраваць імі—вось як. Затрымаліся яны і пад пабедны шум лесу, сярод дрыжачай цьмы, змардованыя і сярдзітыя, пачалі судзіць Данку.

«— Ты, — казалі яны: — мала варты а шкадлівы чалавек для нас! Ты нас павёў, змардаваў, за гэта ты згінеш!»

Маланкі і грымоты падцьвярдзілі іх прыгавор.

«— Вы казалі, вядзі—я і павёў!» — крыкнуў Данко, устаючы перад імі. — У мяне есьць адвага вясьці і я павёў вас! А вы? Што вы зрабілі сабе ў падмогу? Вы толькі ішлі і ні ўмелі на'т захаваць адвагі на час даўжэйшы!»

Гэтыя словы ішчэ больш раздражнілі іх.

«— Ты згінеш! Згінеш!» — раўлі яны. А лес усе гудзеў і гудзеў, злучаючыся з іх крыкамі, і маланкі разрывалі цьму на кукі. Данко глядзеў на тых, дзеля каторых ён працаваў і бачыў, што яны—зьявы. Шмат людзей стаяло ўкруг яго, але ні было відаць у тварах іх шляхотнасьці і ні можна было яму чакаць зьлітання ад іх. Тагды ў яго сэрцы закіпела злосьць вялікая, але ад жаласьці да людзей яна згасла. Ён кахаў тых людзей і ведаў, што без яго яны згінуць. У сэрцы яго загарэлося яркім агнём жаданне выбавіць іх і вывясці на легкую пуціну, і тагды ў вачах яго заіскрыліся праменні таго магутнага агню. А яны, бачучы гэта, падумалі, што ад злосьці на іх так ярка разгарэліся вочы яго і яны настаражыліся, як ваўкі, чакаючы, што ён змагацца будзе з імі і мацней зышліся ўкруг яго, каб лягчэй было схіпіць і забіць Данку. А ён ужо зразумеў іх думку і ярчэй загарэлося сэрца яго, дзеля таго, што думка гэтая парадзіла ў ён тугу вялікую.

А лес усе сьпеваў змрочную песьню і гром грымеў і дождж ліў...

«— Што зраблю я для людзей?!» — мацней ад грымоты закрываў Данко.

І разарваў ён рукамі грудзі свае, вырваў з іх сэрца і падняў яго над галавою.

Яно-ж гарэло так сьветла, як сонцо, ярчэй на'т сонца, і увесь лес замоўк, асьвечаны гэтым бляскам вялікага кахання да людзей; змрок разляцеўся ад сьветла яго і там, глыбока ў лесі, упаў, дрыжачы, у гнілы зеў балот. Людзі, вельмі зьдзіўленыя, пасталі, як каменныя.

«— Ідзем!» — крыкнуў Данко і нінуўся ўпярод, на сваё мейсцо, высока трымаючы палаючае сэрца і сьветам яго асьвечваючы дарогу людзям.

Людзі кінуліся за ім, цікавыя і заварожаныя. Тагды лес зноў загудзеў, у дзіўныя вялікія калышучы верхамі, але гоман яго быў заглушаны топтам бягучых людзей. Усе беглі хутка і сьмела, пацягнутыя дзіўным пазорышчам палаючага сэрца Данкі. І цяпер гінулі, але гінулі без жалёбы і сьлез... А Данко ўсе быў уперадзі, і сэрца яго палало і палало.

Раптам лес разступіўся перад імі, разступіўся і застаўся з заду ніпарушнаю сыяной, а Данко і ўсе тыя людзі адразу нырнулі ў цялае мора сонечнага сьвету і чыстага паветра, прамытага дажджом. Бура была там, з заду іх, над лесам, а тут зьяляў сонцо, уздыхаў стэп, блішчала трава ў брылянтах дажджу і золатам адлівала рэчка. Быў вечар і, ад праменняў захаду, рэчка здавалася чырвонай, як тая кроў, што біла крыніцай с разарваных грудзей Данкі.

Кінуў пагляд уперад сябе на шыр стэпу горды паміраючы Данко, кінуў ён радасны погляд на вольную землю і засьмеяўся горда. А потым упаў... і памер.

Ціха шапталі, астаўшыся адзідзі, зьдзіўленыя дрэвы, і трава, змочаная кроўю Данкі, шаптала разам з імі.

Людзі-ж, радасныя і поўныя надзеі ні заўважылі сьмерці яго і ні бачылі, што ішчэ гарыць побач цела Данкі яго адважнае сэрца. Толькі адзін чалавек заўважыў гэта і, баючыся чагось, наступіў на гордае сэрца нагой. І вось яно, распаўшыся ў іскры, загасло. Вось адкуль гэтыя сінія іскры стэпу, што зьяўляюцца перад бураю.

Цяпер, калі старая скончыла сваю дзіўную казку, у стэпу зрабілася вельмі ціха, як бы і ён быў зьдзіўлены сілай адважнага Данкі, каторы спаліў для людзей сваё сэрца і памер, ні просючы дзеля сябе ў іх нічога.

У стэпу было ціха і цёмна. Па небе паузылі хмары, памалу, нудна. Моро шумела глуха і сумна.

Пераклала І.

КРОНІКА.

Беларускі тэатр у Менску. Беларускі тэатр у Менску раскалоўся на-двое. Існаваўшая тэатральная дружна пад кіраўніцтвам вядомага беларускага артыста Ф. Ждановіча, з волі старога Народнага Сакрэтэрыяту, атрымала была назву «Беларускага Дзяржаўнага Тэатру (?)».

Была ўтворана дырэцыя гэтага тэатру, каторая мела адтрымываць па 4000 рб. кожны месяц на выплату пенсіі артыстам.

Новы Народны Сакрэтэрыят адмовіўся даваць субсыдыю гэтаму тэатру, але забыўся, мабыль, скасаваць самую назву «Дзяржаўны Тэатр», што дало магчымасьць частцы артыстаў выкарыстаць гэтае найменне дзеля сваіх асабістых на-

таў. Прыхільнікі старога кіраўніка Ф. Ждановіча аддзяліліся і ўтварылі асобную групу, утрымваючы за сабою назву «Беларускага Дзяржаўнага Тэатру». Рэшта артыстаў засталася пад кіраўніцтвам вядомага беларускага пісьмэнніка і драматурга Ф. Алехновіча і працуе пад найменнем «Беларускага Нацыянальнага Тэатру». Ведаючы ідэявасьць і шчырае захапанне пана Ф. Алехновіча да беларускага тэатру, мы не можам не адзначыць яго заслугі.

рускае справы наогул і да развіцця беларускага тэатру на асобку, мы жадаем яго дружныя заўсёды цешыцца прыхільнасцю і гарачым спачуццём у публікі.

Цяпер дружныя п. Ф. Ждановіча развешае афішкі па горадзі, што яны даюць прашчальныя спектаклі, бо хутка маюць пакінуць Менск і думаюць выехаць з Менску на «Беларусь»? Цікава запытаць у пана Ждановіча: хіба Менск — сэрца Беларусі — ні на Беларусі?

Беларуская музыкальна-драматычная дружна ў Вільні. С прычыны выезду кіраўніка дружны, Ф. Алехновіча, да Менску, дзе ён цяпер адтрымаў пасаду кіраўніка Беларускага Нацыянальнага Тэатру, — Віленская музыкальна-драматычная дружна выбрала за свайго старшынню п. А. Бароўскага, за таварышку старшынні — п. Б. Стэпанавічанку. Справа рэжысуры будзе развязана, як нас паведмляюць, у бліжэйшых днёх.

Апрач таго, ухвалена звярнуць больш увагі на музыкальную работу, за кіраўніка каторай выбран вядомы ў Вільні сьпевак п. Вадзінскі.

Настаўніцкія курсы ў Сьвіслачы У Беларускай Настаўніцкай Сямінары ў Сьвіслачы пята элементарны курс пачынаецца 15-го жніўня і будзе трываць 6-ць месяцаў.

Палякі аб нашым краю. Кракоўскі «Час» у № 272 з 26-е чэрвеня паміж іншым піша:

«За межамі конгрэсавай Польшчы пануе сыстэма змагання с польскім элементам з запамогам розных плямён, праз штучную агітацыю выклікаюх да палітычнага жыцця. Літвіноў, беларусаў і украінцаў уключаюць дзеля гэтага с тэй думкай, каб перашкодзіць паляком развіваць сваю моц, і стварыць для будучыні выгоды спосаб для пашырэння нізавальнення ў межах будучай Польскай дзяржавы. Напрыклад, цяпер окупачныя ўласці з усёй сілай прануюць дзеля таго, каб прыдаць Вільні літоўскі характар, і з гэтай мэтай маюцца зрабіць там нязлізарную урачыстасць спрычыны абвешчання нязалежнасці Літвы. Аднак, ніякі загад Об Остга і ніякія найсьмялейшыя заявы літвіноў, хворых на маю вельчым, ні знішчаць польскага характару Вільні і ні здолеюць прымусяць ле жыхароў пакінуць надзею на новае злучэнне с Польшчай».

Вось гэта так трактуюць аб нас і аб нашым краю палякі... Гэта грэба памятаць нам, беларусам, каб ні спаткацца з ніспадзеваўкай.

Эканамічны цэнтр Беларусі. У Магілёве адбыўся зезд прадстаўнікоў ад земстваў і кааператываў Магілёва, Менска, Рагачова і інш.. На зьездзе, глаўным

чынам, разважалася пытанне аб утварэнні аднаго гандлёва-эканамічнага цэнтру Беларусі. Пастаноўлена, што ў склад гэтай арганізацыі павінны уваходзіць прадстаўнікі розных станаў населяння — ад біржаў, земстваў, гарадоў, профэсійных хаўрусаў і т. д.. Ухвалена утварыць раду, каторая павінна заняцца гэтаю справай. Покі што, да утварэння рады, выбрано часовае бюро, у склад каторага ад Меншчыны увайшлі: п. Тургановіч і загадчык харчовага аддзелу Менск. Земскай Управы І. Тэўмін.

Мінская гімназія, заложаная т-вом почт. тэлегр. служачых для хлапцоў і дзеўчат, адчыненая летась, ўзнавіла прыняцце просьбаў і дакументаў дзеля паступлення ў памянёную гімназію.

Экзамены для паступлення ў гімназію працягнуцца с 1 жніўня да 1 верасня.

Плата за навучу 100 рб. за вуч. год.

Пры гімназіі маюцца вучыцельскія курсы, на якія прыймаецца запіс на чарговы курс. Летні курс скончыцца 1-го верасня г.г. і нібаўна пачнецца новы (васенні) курс.

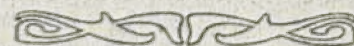
Аб літоускай справе.

«Nordd. Allg. Ztg.», орган нямецкага канцлера, піша ў нядзеляшнім нумары з 21 ліпня:

«Нідаўна выявілося, што адно літоўскае сабранне (Körperschaft) выбрала гэрцога Ураха за караля Літвы. Як мы даведаліся, справа стаіць гэтак.

«Часьць Літоўскай Краёвай Рады без згоды Намеччыны, па прыкладу польскай дзяржаўнай рады, арганізавалася ў Літоўскую Дзяржаўную Раду і выбрала посьля без ведама нямецкага ўраду гэрцога Ураха за караля Літвы. Нязалежнасць Літвы ў сваім часе была прызнана Нямецчынай толькі з умовай, што маючая быць падпісанай конвенцыя, да якой, ведама, належыць і справа аб дзяржаўнай форме і аб заняцці пасаду, будзе згодна з інтарэсамі Нямецчыны. З гэтаго вынікае, што усе справы могуць быць правамочна развязаны толькі ў цеснай еднасці за нямецкім урадам. Гэтак з Літвой ні можа быць прызнана право прыняць сваім адумам пастанову ў справе пасаду, — тым болей, што ў самавольна ўтворанай дзяржаўнай радзе нельга бачыць законнага прадстаўніцтва Літвы. Вестка, быццам гэрцог Урах прыняў карону, гэтак сама нязгодна с праўдай. Наадварот, самавольная пастанова і прапазыцыя яго, трэба

думаць, ніпрыемна здзівілі яго. У пытанні аб літоўска-саксонскай персональнай вуні, каторая ізноў разглядаецца прэсай, ніякай пастановы дагэтуль так само ні было».

Засеўкі.

Ні шырокі шнур ды доўгі,—
Канца ні відаць.
На шнурочку у радочкі
Боразны лежач.

Гаспадар с каробкай зернят
На раллі стаіць,
У глыбокім задуменні
Па шнуроках глядзіць.

Разаслалось прад ім поле,—
Чакае сяўца,
А шнурочки у радочкі,—
Ні відаць канца!

Шапку скінуў, просіць Бога
Збожжа зарадзіць,
Каб сямейку дарагеньку
Было чым карміць;
Каб ні йці у заробаткі,—
Дарма працаваць,
У чужой, цяжкой рабоці
Сілы загубляць.

«Радзі, Божа, Твае збожжа
На маеі зямлі!
Мне самому і сямейцы
Здароўе пашлі!»

Загарэлаю рукою
Шчыра твар жагнэе
І с сявенькі на зямельку
Зерняты кідае.

Антось Галіна.

Рэдактар Я. Лёсін.

Новыя кніжкі.

- 1) Літэратурны Зборнік, сшт. I . 90 к.
- 2) Сцэнічныя творы Тараса Гупчы 50 ..
- 3) Дзіцячая Чытанка . . . 50 ..
- 4) Матчын Дар, зборн. верш
А. Гарува . 2 рб.
- 5) Бярозка, апавяданні Ідвігіва Ш. 75 ..
- 6) Сымон Музыка, поэма Якуба
Коласа 1 р. 50 ..
- 7) Тарас на Парнасе . . . 30 ..
- 8) Зборнік сцэн. твораў розн. аўт. друкуецца
- 9) Першыя малітвы . . . 30 к.

Менск. Беларуская Кнігарня, Захар. 18.

Друкаўня Я. А. Спыблята